

Ратна доктрина СР Југославије

Пуковник мр *Златомир Грујић*

Рат је „стални пратилац“ човечанства. У савремено доба постао је свеобухватан и тоталан сукоб, који се испољава не само у војној већ и у политичкој, економској, дипломатској, психолошко-пропагандној, информационој, културној и другим димензијама.

Ратну доктрину условљава више објективних или субјективних чинилаца: општи научни и техничко-технолошки развој, развој војне науке и технике, геостратегијски и војно-политички положај, демографски и економски потенцијали и политика одбране државе, развијеност ратне вештине и способност њених креатора да је усклађују с променама у војној сфери и с циљевима одбране.

Зависно од циљева које поставља држава као зарађена страна, начина и средстава којима те циљеве остварује, ратна доктрина може бити офанзивна, дефанзивна или одвраћајућа доктрина.

Ратна доктрина је од животне важности за државу јер је у функцији остваривања и обезбеђивања виталних и дугорочних националних интереса, слободе, биолошког, духовног и материјалног опстанка и просперитета њених грађана.

Увод

Рат је стварност, упркос прокламованим начелима из Повеље Организације уједињених нација, којима је проглашен „међународним злочином против мира“.¹ Иако је неприхватљиво средство и начин решавања међународних конфликта, рат је реална историјска и актуелна појава. Ратова још увек има, као што их је било јуче, пре педесет, стотину или хиљаду година. Они се догађају свеобухватним сукобљавањем држава или народа услед нерешених, заоштрених и крајње супротстављених интереса. Према истраживањима швајцарског научника Жан Жак Бебела, у току последњих 5.500 година у свету је вођено 14.513 већих или мањих ратних сукоба, просечно 2,5 ратова годишње, који су однели три милијарде и 640 милиона људских живота и узроковали непроцењива материјална разарања.²

Према различитим изворима, после Другог светског рата забележени су бројни ратови. Тако је само од 1945. до 1982. године било 25 оружаних сукоба који имају сва или већину обележја рата.³ Према

¹ М. Симић, *Савремени међународни односи и рат*, ВИНЦ, Београд, 1988, стр. 80.

² Исто, стр. 5.

³ Исто, стр. 80.

подацима штокхолмског института за истраживање мира, у прве три деценије после Другог светског рата вођено је 119 „малих“ (локалних и регионалних) ратова различитог интензитета, размера и трајања, који су укупно трајали 350 година.⁴ Издавач из Лондона Грум Хелм објавио је податке да је од 1945. до 1976. године било 120 ратова, у трајању од 369 година, што значи да је сваке године вођено 11,5 ратова, а сваки од њих је трајао, просечно, 37 месеци. Ти ратови су захватили површину 71 државе, а у њима су биле ангазоване 84 државе.⁵ Према подацима Међународног института за проучавање мира (СИПРИ), у свету је од 1945. до 1965. године било 97 ратова и других облика употребе оружане силе.

Према атинском мислиоцу Хераклиту: „Рат је отац свих ствари.“⁶ Чињеница је да су после великих светских сукоба или ратова у међународној заједници настајале промене попут оних које се сада називају „нови светски поредак“.⁷ Наш велики војсковођа Живојин Мишић у *Стратегији* пише: „Управ, развиће света не да се замислити без рата, као што се органски свет не да замислити без борбе за опстанак“.⁸ Тиме он наглашава актуелност рата као „сталног пратиоца“ човечанства, али није његов аполог.

И у последњих неколико година вођено је више ратова (Ирак – Иран, Фокланди, Панама, Персијски залив, Сомалија, Руанда, бивши СССР, СФРЈ). Ратова је, дакле, било и још ће их бити. Међутим, суштинско питање није у томе да ли ратова има или нема, већ у узроцима и мотивима због којих се они воде. Циљеве постављају највиши политички и државни органи зараћених страна, а начин постизања тих циљева разрађују дисциплине које у различитим државама имају различите називе: ратна доктрина, војна доктрина, ратна стратегија, велика стратегија,⁹ и слично.

Како је у савременим условима рат постао тоталан и свеобухватан, и у друштвеној и у војнотехнолошкој сфери, тако се, зависно од промењених услова, мењају редослед, значај и функција појединих чинилаца рата. Често се циљ остварује претежно невојним средствима, уз мањи или већи степен претње или употребе војне силе. О томе је још давно Сун Цу Ву написао: „У примењеној вештини ратовања највећи успех састоји се у томе да земљу непријатеља заузмемо у целини и нетакнуту... Према томе, највећи успех не састоји се у томе да победимо у свим биткама, већ да савладамо отпор непријатеља без борбе“.¹⁰

⁴ *Локални ратови осамдесетих*, Институт за стратегију, Београд 1988, стр. 7.

⁵ Исто.

⁶ Х. Лидл, *Мач и перо*, ВИЗ, Београд, 1985, стр. 21.

⁷ Фашистичке силе су почеле Други светски рат ради изградње „новог светског поретка“.

⁸ Живојин Мишић, *Стратегија*, ВИНЦ, Београд, 1993, стр. 2.

⁹ Бери Р. Поузн, *Извори војне доктрине*, ВИНЦ, Београд, 1992, стр. 7.

¹⁰ Сун Цу Ву, *Вештина ратовања*, Београд, 1952, стр. 44.

Промене у бићу рата доводе до тога да оружана борба, као диференција специфика рата, може да има другачији, па и секундарни значај. Развијене су нове доктрине ниског, средњег и високог интензитета, где се војна сила примењује дозирано, у комбинацији с другим облицима силе и притисака.

На основу анализе рата у Персијском заливу,¹¹ војне интервенције у Сомалији и на Хаитију, сукоба на територији бившег СССР-а и, посебно, ратова на тлу СФРЈ (Словенија, Хрватска и бивша република Босна и Херцеговина), може се закључити да су се савремени ратови одвијали на следећи начин:

а) У светском јавном мњењу ствара се жељена („пројектована“) негативна слика о држави или народу који је објекат планираних ратних дејстава, односно према којима се планира одређена војна или друга акција ради остваривања војног, политичког, економског или неког другог циља,¹² односно циљева.

б) На међународном политичком и дипломатском плану у свим међународним форумима и организацијама држава (жртва) дискредитује се, екскомуницира и изољује.¹³

в) Економским мерама, притисцима и блокадом уништава се привреда и економија државе (жртве), која потпуно осиромашује, чиме се стварају услови за подстицање унутрашњих немира или ескалацију борбених и других разноврсних дејстава.

г) Симултаним мерама у култури, науци, спорту, медијима и другим делатностима држава жртва се изољује од света и тако понизи пред светом и њеним грађанима.

д) Свим тим акцијама и мерама разбија се морал народа и подстиче дефетизам, што народ чини подложним да прихвати наметнуте циљеве и утицај.

ђ) Војним мерама и акцијама различитих врста, облика и интензитета финализују се учинци претходних фаза, што је у функцији коначног остварења постављеног циља (циљева).

Савремени рат је, према наведеном, свеобухватан и тоталан сукоб зараћених страна, и има више димензија: војну, политичку, економску, дипломатску, психолошко-пропагандну, информациону, и друге.¹⁴ С обзиром на то, и ратна доктрина треба да обухвати све сегменте који одражавају ту свеобухватност и тоталност у рату.

Како наша војна наука и војна мисао у целини има ургентан задатак да дефинише војну доктрину, тај задатак се не може успешно обавити

¹¹ О рату у Персијском заливу видети: „Информативни билтен превода“, бр. 9/1991.

¹² То није ништа друго до оно што називамо „медијски рат“, који је у свој монструозности исказан у најновије време кроз „сатанизацију“ неких држава и народа, а посебно српског народа. Познато је да постоје компаније које за новац стварају у медијима слику о некој држави или народу по жељи наручиоца.

¹³ Савезна Република Југославија је до тренутка ублажавања санкција фактички била изолована и удаљена из свих светских и регионалних међународних организација.

¹⁴ Миленко Зорић, *Принцип изненађења*, „Војно дело“, бр. 1–2/94, стр. 56.

без ваљане теоријске експликације ратне доктрине. Инсистирање на томе није пут у доктринарство, већ логичко-гносеолошки и методолошки захтев који треба поштовати да би се посао ваљано урадио. Пре свега, мора се одговорити на питање шта је ратна доктрина и који чиниоци на њу делују; какви су јој структура, садржаји и карактер, с обзиром на постављене циљеве, и зашто је значајна за државу. Дакле, према логици, прво треба дефинисати државну доктрину одбране, безбедности или ратну доктрину, па онда прећи на изразу војне доктрине, односно посебних и појединачних доктрина.

Појам ратне доктрине

У теорији о рату, војној науци и ратној вештини ратна вештина има важно место.¹⁵ То је сложен и вишедимензионалан проблем и предмет истраживања из више разлога. *Прво*, рат је као проблем сложена и вишедимензионална појава. *Друго*, у војној науци не постоји консензус око тога да ли је ратна доктрина појава¹⁶ *sui generis* или није. *Треће*, није изграђена теорија ратне вештине, па ни теорија о ратној доктрини, као њен интегрални део. *Четврто*, у теорији и у пракси није децидирано објашњено и разграничено значење појмова „ратна доктрина“ и „војна доктрина“, па се често користе као синоними, као и други слични или тангентни појмови („велика стратегија“, „војна политика“, „концепција рата“ и слично). *Пето*, постоји отпор, па и неразумевање напора да се ваљаним методолошким поступком логички и гносеолошки разјасне и дефинишу многи појмови у војној науци, па и појам „ратна доктрина“.

Инсистирање на теоријском дефинисању ратне доктрине као појма не води у доктринарство, већ, напротив, ка успостављању конзистентног, логички и гносеолошки ваљано заснованог система знања, на основу којег ће се дефинисати и ратна доктрина и њени родни појмови.

Доктрина, од латинске речи *doctrina*, етимолошки значи: наука, теорија, „учење о нечему изложено као систем“,¹⁷ или „скуп мишљења неке науке“.¹⁸ Према томе, доктрина као општи појам најчешће се одређује као систем учења о неком филозофском, политичком, војном, економском или другом подручју људске делатности, којим се дају основе за решавање битних проблема и питања у тој области.

Ратна доктрина је сложен појам, а конституишу га два појма: *рат*, и *доктрина*. Према томе, *диференција специфика* појма *ратна доктрина* је *рат*, све оно што припада, што се односи на рат, што обухвата рат у тоталитету. Како је рат сложена и вишедимензионална друштвено-историјска и војнотехнолошка појава, то је и *ратна доктрина* „родни

¹⁵ На Институту ратне вештине ВЈ сматра се да је ратна доктрина један од осам елемената ратне вештине („Војска“ од 3. новембра 1994, стр. 14).

¹⁶ *Sui generis* означава својеврсну појаву.

¹⁷ Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, „Просвета“, Београд, 1980, стр. 273.

¹⁸ *Популарна енциклопедија*, БИГЗ, Београд, 1976, стр. 256.

појам“ за све појмове у опусу војне теорије који се односе на рат у целини или на његове поједине димензије, односно доктрине или доктринарна документа која разматрају све те димензије рата.

У литератури постоји више одређења ратне доктрине различитих аутора, насталих у различитим временским периодима и приликама. Нека од њих или њихови делови који се могу прихватити или бити од користи јесу: „Ратна доктрина је прихваћено, а не било какво схватање или теорија. То значи да је реч о релативно трајном односу према рату оног друштвеног фактора о чијој ратној доктрини се ради. Као што је рат комплексна појава, тако је и ратна доктрина комплексна и представља синтезу прихваћених ставова о појединим аспектима рата. То значи да бисмо могли говорити о ратној економској доктрини, о политичкој ратној доктрини, о доктрини оружане борбе и слично. Када пак кажемо – ратна доктрина, мислимо на свеобухватан поглед на рат“, написао је Милан Вучинић.¹⁹ То одређење не може се прихватити у целини јер садржи неке недоречене и нелогичне тврдње: ратна доктрина није однос „друштвеног субјекта“ према рату, него однос сукобљених страна у рату према рату као појави; не постоји доктрина борбе, односно сукоба, већ доктрине страна у сукобу; нелогично је постојање „доктрине оружане борбе“, и то је у нашој војној теорији већ превазиђено, и друго. Међутим, у том одређењу има и неколико прихватљивих и корисних тврдњи: *прво*, да је ратна доктрина „прихваћено, а не било какво схватање или теорија“; и *друго*, да је рат комплексна појава, те и ратна доктрина мора да одражава ту његову комплексност.

„Ратна доктрина је систем усвојених мање или више научно заснованих ставова, начела и погледа одређене државе... о битним питањима припремања и вођења рата“, тврди се у књизи *Концепција и доктрина ОНО и ДСЗ*.²⁰ То одређење је површно и без логичког и теоријског утемељења. Не може ратна доктрина бити „систем мање или више научно заснованих ставова“, она мора бити заснована на научним и научно верификованим ставовима. Затим, не бави се ратна доктрина „питањима припремања и вођења рата“, већ се за рат припремају и организују зараћене стране. Дакле, ни то се одређење не може прихватити, нити даје елементе који би се могли користити.

Према *Војном лексикону*.²¹ „Ратна доктрина је систем усвојених теоријских ставова и основних практичних решења одређене државе (или савеза држава) о битним питањима рата, његовом карактеру, циљевима, начину припремања и вођења, организовању друштва за одбрану, војни систем у миру и рату“. Међутим, и то одређење је начелно, површно и недовољно теоријски утемељено.

¹⁹ *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 380.

²⁰ Милан Вучинић и други, *Концепција и доктрина ОНО и ДСЗ*, Факултет ОНО, Београд, 1981, стр. 25.

²¹ *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1989, стр. 509.

„У самом срцу ратовања лежи доктрина. Она представља главне погледе на вођење рата чији је циљ постизање победе. Доктрина је ствар ума, сплет вере и знања, допуњен искуством које установљава правила за коришћење људства, опреме и тактике. Она је конструктивни материјал стратегије и основа за здраво расуђивање“, записано је у *Ваздушно-космичкој доктрини САД*.²² То одређење показује како други гледају на ратну доктрину и њен значај, па је поучно и корисно. Указује и на научну (теоријска) и практичну (емпиријска) страну доктрине, али и на њену нераскидиву повезаност с ратном вештином, која од доктрине, као „конструктивног материјала“, ствара услове за победу. Посебно је важно да је у том одређењу јасно наглашен циљ доктрине – „постизање победе“ над другом зарађеном страном у рату.

Из наведених одређења (дефиниција) ратне доктрине може се закључити:

- да је то систем научно заснованих и прихваћених релативно трајних ставова о битним питањима (циљеви, карактер, садржаји, снаге, начела и принципи) и димензијама (стране) рата (војна, политика, економска, дипломатска, психолошко-пропагандна, информациона);

- да садржи основне теоријске погледе и основна практична решења у вези са припремама и организовањем државе као зарађене стране за учешће у рату;

- да је резултат памети-знања, искуства и анализе практичних резултата већ верификованих у пракси, и конкретне државе и других држава;

- да је основа за даљу разраду појединих сегмената или димензија рата као комплексне појаве и израду доктринарних докумената нижег ранга (посебна и појединачна) који обухватају све те сегменте или димензије рата;

- да има функцију да обезбеди основу за ратну вештину, односно стваралачку примену прихваћених ставова у пракси ради постизања победе, односно циљева те државе као зарађене стране у рату.

Полазећи од чињенице да је рат сложена и комплексна друштвено-историјска и војнотехнолошка појава, као и од наведених премиса, ратна доктрина у систему опште теорије ратне вештине може да се одреди као: скуп систематски сређених, научно и на искуству заснованих и прихваћених ставова који чине главне погледе државе на рат и основу за практична решења у припремама и организовању те државе за рат, уколико до њега дође. Односи се на рат у целини и обухвата све његове битне димензије, које могу бити проблеми изучавања и третмана у посебним и појединачним доктринама или документима доктринарног ранга и значаја. Дакле, ратна доктрина СР Југославије треба да одговори на питања шта ће она као зарађена страна предузети ако јој буде наметнут рат.

У пракси има случајева да се појам *ратна доктрина* изједначава или ставља у исту раван с појмом *војна политика*, *концепција одбране*,

²² *Ваздушно-космичка доктрина САД*, 1989, стр. 2.

велика стратегија и другим, иако су то, и поред неких сличности, у суштини различите појаве.

Појмови: *војна политика* или *политика одбране* немају теоријско утемељење, те се и не могу употребљавати у научном приступу наведеној проблематици. Пре би се могло говорити, што је и логично, о политичким ставовима државе, односно државних органа, према одбрани земље или неким значајним питањима у вези с тим. Према томе, ставови о одбрани су саставни део политике сваке државе, те нема ни потребе, ни сврхе, нити оправдања да се употребљавају као синоним за оно што називамо ратна или одбрамбена доктрина државе.

Неки аутори употребљавају појам *велика стратегија*²³ за означавање глобалног погледа државе на рат и све оно што држава треба да чини у случају да буде зарађена страна у рату. По Берију Поузну, „велика стратегија“ је скуп „војних, привредних и политичких средстава и циљева помоћу којих држава покушава да постигне безбедност“. Према том приступу, „велика стратегија“ је шири појам од војне доктрине, па исти аутор пише: „У оквиру велике стратегије, војна доктрина поставља приоритете између разних снага и прописује како треба те снаге структурирати и користити да би се постигли одређени циљеви“. Према томе, појам *велика стратегија* најближи је поимању *ратне доктрине* или *одбрамбене доктрине*, јер се бави проблемима рата у целини, а војна доктрина једним његовим веома важним сегментом – војним. То нас упућује на закључак да и за друге сегменте (или димензије) рата, логично, постоје посебне доктрине.

Концепција значи: замисао, првобитну (логичку) представу о појави и глобални начин њеног разматрања. Према томе, не може се изједначити с појмом *ратна доктрина*, нити с појмом *војна доктрина*.

Стратегија је грана ратне вештине, она јесте и теорија и пракса, али је пре свега пракса, стваралачка примена теоријских ставова ратне вештине и ратне доктрине.

У пракси се, такође, често изједначава појам *ратна доктрина* с појмом *војна доктрина*. Међутим, ти појмови нису синоними ни у логичком, ни у гносеолошком смислу. Ратна доктрина је као појам шири од појма *војна доктрина*,²⁴ јер обухвата рат у тоталитету, а војна доктрина се бави само једним, истина најважнијим аспектом рата – употребом војне силе и оружаном борбом. Према томе, а с обзиром на то да је оружана борба *диференција специфика* рата као појаве, може се закључити да је војна доктрина најважнији сегмент ратне доктрине. Зато и није чудно што се у многим приликама појмови *војна доктрина* и *ратна доктрина* употребљавају као синоними. Зато, када се приступа истраживању и изради доктринарних докумената треба поћи од чињенице да ратна доктрина обухвата, разматра и разрађује рат као комплексну друштвено-историјску и војнотехнолошку појаву, и то све његове

²³ Бери Р. Поузн, *Извори војне доктрине*, исто, стр. 7.

²⁴ *Војна наука*, исто, стр. 380.

сегменте или димензије: војну, политичку, дипломатску, културну и друге. Значи, ратна доктрина треба, уколико желимо да буде научно утемељена и ваљана основа за праксу, да обухвати рат у целини, у тоталитету, а да се поједине димензије разрађују кроз посебне доктрине и доктринарна документа нижег ранга и значаја.

Чиниоци ратне доктрине

Ратну доктрину као појаву условљава велики број чинилаца²⁵ различитог значаја, порекла, природе, обима, степена и интензитета утицаја. Поред општих услова у којима настају појаве у војнотеоријској и војноемпиријској сфери, а тиме и општих чинилаца који конституишу такве појаве, постоје посебни и појединачни чиниоци иманентни настајању само одређених појава. Постоје различите класификације тих чинилаца, а најчешће се сврставају у објективне и субјективне чиниоце.²⁶

Објективни чиниоци су сви услови, околности и ствари који су објективно дати или присутни мимо воље креатора ратне доктрине. Дакле, то су сви они услови, појаве, објекти и процеси који су настали или постоје мимо воље, утицаја, стварања и рада људи који у одређеној држави креирају ратну доктрину, а који су, на неки начин, део општецивилизацијског (духовни или материјални) и општекултурног развоја, или су природног порекла. То се, пре свега, односи на:

- општи научни и техничко-технолошки развој у свету;
- научно-технолошки развој производње у свету и на примену нових техничких и других средстава за вођење ратних дејстава;
- изграђеност војне науке и ратне вештине у свету у смислу спознаје бити рата као појаве, процеса и услова који на њега утичу и оспособљености да уочава промене, предвиђа развој и указује на рационална решења, стално прилагођавајући доктрину променама у материјалној основи рата;
- постојеће (актуелне) ратне доктрине и моделе организовања држава у свету за рат (без обзира на то да ли се ради о одбрани или о агресији);
- општу војно-политичку и војностратегијску ситуацију у свету и њене трендове;
- геостратегијски и војно-политички положај државе;
- економске могућности и материјалне резерве државе;
- демографски потенцијал државе, који је, квантитативно и квалитативно, објективна основа за испољавање људског чиниоца рата и као креатора ратне доктрине, и као субјекта ратне праксе.

Субјективне чиниоце чине све активности, радње и поступци којима се анализирају услови и људска достигнућа у теорији и духовној сфери

²⁵ Михаило Марковић, *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981, стр. 628–658.

²⁶ Милан Вучинић, *О односу ратне доктрине и КОНО*, Војна наука, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 281.

ради изградње одговарајуће ефикасне и ваљане ратне доктрине. Обухватају умешност операционализације државног опредељења за циљеве у рату, као и способност и оспособљеност људи који се баве проблемима ратне доктрине (одбрамбена или безбедносна) да уочавају и прате новине, анализирају промене у окружењу и правовремено решавају настале проблеме, дајући на њих адекватне одговоре. То је оно што Поузн назива *иновација* и *стагнација*,²⁷ односно одговор на питање да ли је и колико ратна доктрина отворена за новине. Тако схваћен, субјективни чинилац ратне доктрине обухвата:

- основне политичке ставове државе о одбрани и рату с аспекта циљева те државе у рату, карактера и функције рата;

- карактер, циљеве и битна решења постојеће (актуелна) ратне доктрине, узимајући у обзир њену отвореност за примену и уградњу нових техничко-технолошких достигнућа и доктринарних ставова и решења афирмисаних у свету;

- ниво научног и техничко-технолошког развоја државе;

- развијеност и изграђеност војне науке и ратне вештине у држави и способност њених креатора да прате трендове и изналазе ваљана решења;

- способност креатора ратне доктрине да правилно процене значај простора и времена, као и економских и демографских потенцијала као чиниоца рата у одређеном периоду;

- постојећи модел војног организовања државе за рат, могућност правовремених измена према општој и посебној ситуацији и светским трендовима;

- третман појединих снага за вођење рата и способност креатора ратне доктрине да уоче шта у одређеној ситуацији има прворазредни, а шта другоразредни значај (на пример, уочавање значаја медија за ток и исход рата, и слично);

- улогу, намену и задатке снага за вођење рата, њихову организованост и квалитет.

С обзиром на мноштво чинилаца, ширину и сложеност услова у којима настаје, реално је претпоставити да конзистентна, дакле реално дефинисана, ваљана ратна доктрина треба да буде резултат деловања и утицаја објективних и субјективних чинилаца. Очигледно је да степен избалансираности утицаја наведених чинилаца указује на ваљаност и квалитет ратне доктрине. Свако пренаглашавање једне или друге групе чинилаца указује на то да се ради о неразумевању и води у једностраност, што може имати веома негативне последице. Као што није добро пренаглашавање утицаја и значаја материјално-техничког чиниоца, тако се не треба претерано ослањати само на субјективни чинилац (свест, идеологија, патриотизам). У ваљаној ратној доктрини треба да буду усклађени стварно и могуће у реалним условима и околностима.

²⁷ Бери Е. Поузн, *Извори војне доктрине, исто*, стр. 28.

Ратна доктрина, као друштвено-историјска и војнотехнолошка појава, има аутентичну структуру и садржаје. С обзиром на то да је она, суштински, скуп систематски сређених и, по правилу, научно верификованих и прихваћених ставова о рату, и да обухвата све његове димензије: војну, политичку, економску, дипломатску, психолошко-пропагандну, медијско-информациону и друге, значи да њена структура и садржај треба да садрже ставове и одговоре на сва та питања. Зато, ратна доктрина, као опште гледање државе на рат, има опште и посебне садржаје и сегменте на нивоу посебног и појединачног, који обухватају поједине димензије рата и њихове садржаје.

Питању структуре ратне доктрине, хипотетички, могуће је више приступа. *Први* приступ могао би да обухвати опште и посебне садржаје, изложене по одређеном (или уобичајеном) редоследу, без дистинкције по садржајима (димензије, аспекти) рата. *Други* приступ могао би да садржи ставове, груписане по појединим димензијама (аспекти) рата, из којих би произишла доктринарна правила за употребу снага у свакој од тих целина. *Трећи* приступ би могао да садржи општи део (ратна доктрина или доктрина одбране) и посебне доктрине у којима се разматрају поједине димензије (стране или сегменти) рата.

Пошто је рат сложена друштвено-историјска и војнотехнолошка појава, ратна доктрина мора да обухвати прихваћене ставове о свим основним питањима која се на њега односе: поглед на узроке рата, друштвено-историјску функцију рата, карактер рата, могуће облике и начине вођења рата, физиономију рата, улогу и начин ангажовања снага у рату, војно-политички и војностратегијски положај државе, питање савезништва, циљеве државе као зараћене стране у рату, припреме и ангажовање снага у рату, организацију и командовање у рату.²⁸

Општи ставови ратне доктрине произилазе из државне политике, научних достигнућа и сазнања, војно-политичке ситуације, анализе искустава, праксе и стања у окружењу, и могу се груписати у неколико целина. *Прва целина* требало би да обухвата основне ставове о рату: када и у којим условима и ситуацијама, због чега, како и којим снагама би држава ратовала и зашто; циљеве које држава настоји да оствари у рату; ставове о савезништву; основну снагу на коју ће се држава као зараћена страна ослањати у рату; карактеристике и могућу физиономију рата. *Друга целина* би требало да обухвати ставове о карактеристикама ратишта; геостратегијски и војно-политички положај, стање у окружењу, могуће изворе угрожавања; поделу ратишта, тежишне просторије и зоне које треба бранити, значај и функцију појединих сегмената простора (копно, море, атмосфера, космос). *Трећа целина* могла би да обухвати ставове о снагама за дејства у рату: врсте снага, организацију, командовање, улогу, намену и задатке. *Четврта целина* требало би

²⁸ Милан Вучинић, *О односу ратне доктрине и КОНО*, исто, стр. 280–281.

да обухвати ставове о припремању државе и свих њених структура за задатке које ће обављати у рату. *Пета целина* могла би да обухвати ставове о употреби снага у рату: од војске и полиције, преко цивилне одбране, до дипломатије, јавних медија, економије, политике, културе и спорта.

Посебни садржаји ратне доктрине могли би се груписати по сродним доктринарним областима као посебне доктрине или доктринарна правила, односно доктринарни ставови, тако да обухвате све димензије или аспекте рата као друштвено-историјске и војнотехнолошке појаве.

Војна доктрина обухвата садржаје у којима су систематски сређени научно и практично верификовани ставови о месту, улози и задацима војске у остваривању ратних циљева, организацији и командовању, припремама, употреби у оружаном борби и другим облицима ратних дејстава. У даљој разради војне доктрине – до нивоа посебног и појединачног, може се говорити о доктринама видова војске: доктрини копнених снага, доктрини ратне морнарице и доктрини ратног ваздухопловства и противваздушне одбране. Како су мишљења о сврсисходности постојања доктрина видова подељена, нужно је ваљаном анализом утврдити разлоге *pro et kontra*. Не може величина војске бити аргуменат за постојање или непостојање доктрина видова, већ њихов значај и место у одбрани земље.²⁹ Као аргументација за такав приступ значајно је мишљење Б. Пуозна: „Војна доктрина представља преференцијални модалитет групе видова, једног вида или једног рода – службе за вођење рата. Она одражава стручно мишљење професионалних официра а, у мањој мери, и цивилних руководиоца о томе шта јесте, а шта није могуће и неопходно са војног аспекта. Таква мишљења су заснована на проценама војне технологије, националне географије, способности противника и могућности сопствене војне организације“.³⁰

Доктрина цивилне одбране обухвата садржаје везане за ангажовање становништва, привреде, државних органа и институција на задацима обавештавања и узбуњивања, спасавања и збрињавања рањених, оболелих и немоћних, и на свим пословима и активностима санирања последица ратних дејстава који нису у надлежности војске или није рационално да се војска њима бави.

Политичко-дипломатска доктрина у рату садржи ставове о ангажовању и задацима спољне политике и дипломатије у функцији остваривања ратних циљева, како превентивно, тако и у акутним ситуацијама ратног стања.

Економска или привредна доктрина у рату садржи ставове у вези с ангажовањем економског потенцијала државе за потребе рата, од

²⁹ У *Ваздушно-космичкој доктрини САД*, исто, стр. 5, говори се о систематизацији доктрина по нивоима с различитим бројем детаља у облику: основне, оперативне и тактичке доктрине. Такав приступ се не може прихватити а priori, али се, такође, не може негирати могућност, поготову ако иде у прилог квалитету ратне и војне доктрине, подела војне доктрине као основне и опште, на доктрине видова као посебне и појединачне.

³⁰ Бери Р. Пуозн, *Извори војне доктрине*, исто, стр. 14.

робних резерви, преко ратне производње, до свих питања важних за снабдевање војске и становништва у ратним условима различитим робама, укључујући и економске односе с иностранством.

Психолошко-пропагандна и медијско-информациона доктрина у рату имају сличан циљ и садржаје, а треба да, својим снагама и средствима, обезбеде максимално ефикасно супротстављање непријатељевим дејствима, која ће почети, по свој прилици, знатно пре конвенционалних дејстава, и да упорно раде на афирмацији ратних циљева државе код јавног мњења у земљи и у свету. Сви ратови који су вођени у последње време или други облици употребе силе указују на значај и потребу за доктрином за деловање на подручју јавних медија, где се често добија не само прва битка већ и рат.

Карактер ратне доктрине

Карактер ратне доктрине условљен је тиме како се она формира и какву улогу има у политици одбране и безбедности државе, како усмерава војне, политичко-дипломатске, економске, психолошко-пропагандне, медијско-информационе, културне, научне, верске и друге институције и средства, и какви им се задаци постављају да би се остварили циљеви доктрине у рату. Поред тога, важно је ко, према ратној доктрини, има приоритет између тих снага и средстава и како их држава користи за остваривање циљева у рату.

Иако већина земаља формалноправно истиче да је против било каквог рата и агресије, евидентно је да рат као средство за решавање међународних спорова још увек није устукнуо пред миром. Зато веома лако могу да се препознају циљеви које нека држава поставља у ратној доктрини и да се одреди карактер доктрине, без обзира на то да ли се они отворено наводе или не наводе, и да ли је она агресивна, одбрамбена или одвраћајућа.³¹ Међутим, карактер ратне доктрине, односно да ли је офанзивна (нападачка, агресивна), дефанзивна (одбрамбена) или одвраћајућа (застрашујућа), не може се нагласити нити препознати експлиците. То се уочава имплиците – кроз анализу целине њених садржаја, циљева које држава као зарађена страна поставља, снага и начина њихове употребе. Према томе, сам назив не означава карактер ратне доктрине, већ њен садржај, ставови и решења, односно њихова примена и резултати у пракси.

У теорији није довољно разрађен методолошки поступак за одређивање карактера ратне доктрине, али поред наведене одреднице:

³¹ Пример офанзивне доктрине је Blitzkrieg (муњевити рат), који су Немци тридесетих година дефинисали и применили у Другом светском рату, а огледа се у комбиновању моторизоване пешадије, тенкова и борбене авијације за постизање брже победе, као и других метода и средстава: психолошких, пропагандних, дипломатских, економских итд.

Пример дефанзивне доктрине је „комплекс француских политика, веома погрешно схваћених, које се симболизују линијом Мажино“. Пример доктрине одвраћања је садашња француска доктрина, као и швајцарска доктрина (Бери Р. Поузн, исто, стр. 14 и 15).

офанзивна, дефанзивна или одвраћајућа, за карактер ратне доктрине важно је још каква је њена координација са спољном политиком и степен иновације или стагнације који садржи.³² Према томе се може закључити колико је она заиста у функцији одбране виталних интереса земље, односно да ли је савремена или је окамењена, застарела и мистификована област у коју нико не сме да дирне.

Схваћена као иновација, доктрина мора да буде стална „моторна снага промена“.³³ Зато треба да обухвати колективну мудрост и искуство стечено кроз ранију историју и скорашње догађаје, практичну обуку, вежбе и маневре, рад у кабинетима (лабораторије, учионице) и друге облике стицања искуства. Према томе, рад на изради и формулисању доктрине мора да буде комбинација науке и струке, теорије и праксе, уз ангажовање најумнијих људи који се баве војном науком, али и официра с великим искуством³⁴ из мирнодопске и ратне праксе. У вези с тим, веома је поучно оно што је давно написао Сун Цу Ву: „Само онај ко је у потпуности упознат са страхотама рата, у стању је да докучи најцелисходнији начин којим би га требало водити“.³⁵

Нема сумње, а с обзиром на историју, скорашње догађаје, промене у војном чиниоцу у свету, развој науке и технике, наш геостратегијски и војно-политички положај, наше економске, материјалне и људске потенцијале, окружење и оно што нам може донети будући развој догађаја – морамо уложити све своје интелектуалне и друге способности да изградимо модерну и аутентичну ратну доктрину. Да ли ће се она звати *ратна доктрина*, *доктрина одбране* или *доктрина безбедности* СР Југославије мање је важно. О томе умни и учени људи могу да постигну консензус. Међутим, веома је важно да добијемо ваљану доктрину, која ће дугорочно бити у функцији очувања мира и слободе, виталних државних и националних интереса СР Југославије.

Значај ратне доктрине

Чињеница да је рат реалност мора се уважити и према њему, као појави, успоставити прави однос, који је нарочито важан за креаторе политике одбране и војне мислиоце, јер, како је написао Таљеран: „Рат је исувише озбиљна ствар да би се препустио војницима“.³⁶ Зато је уобичајено да основне ставове о рату и одбрани земље поставља државна политика, а да научна и војна мисао, на основу тога, дефинише ратну доктрину. Гледање политике на рат и квалитет ратне доктрине одувек је било значајно питање војне науке једне државе. Тако је, пре две хиљаде година, велики учитељ ратководства Сун Цу Ву изрекао

³² Бери Р. Поузн, *исто*, стр. 14.

³³ „Војно дело“, 1–2/94, стр. 166.

³⁴ У *Ваздухопловно-космичкој доктрини САД* наглашава се да „доктрина представља акумулацију знања стеченог првенствено кроз проучавање и анализу искустава“.

³⁵ Сун Цу Ву, *Вештина ратовања*, *исто*, стр. 42.

³⁶ Х. Лидл, *Мач и перо*, *исто*, стр. 11.

мисао која је још увек актуелна: „Вештина ратовања од животне је важности за државу. Она је ствар живота и смрти, пут ка безбедности или пропасти. Стога представља предмет изучавања који се нипошто не сме занемарити“.³⁷ С обзиром на то да тада није кориштен термин доктрина, а имајући у виду војну мисао Сун Цу Вуа, може да се уочи висока корелација између онога што се сада подразумева под ратном или војном доктрином и онога што је он назвао *вештина ратовања*. Историја умногоме потврђује исправност његових мисли.

Да је вештина ратовања од животне важности за државу показало се у многим ратовима, јер за успех није била довољна само велика и опремљена војска, повољни услови и ситуација, већ је било веома важно да се примене вековима акумулирани постулати ратоводства, да се има ваљана ратна (војна) доктрина и талентоване војсковође. Наиме, квалитет ратне доктрине и вештине ратовања најчешће су пресудно утицали на ток и исход рата. То сликовито илуструје и атински стратег Тукидид: „Не бојим се непријатељеве стратегије, већ наших сопствених грешака“.³⁸ Такав став јасно упућује на закључак да правилно дефинисана ратна доктрина позитивно утиче не само на ток и исход рата већ и на припреме за рат, јер омогућује да се предвиди развој ситуације и спречи изненађење. У историји су познати примери да су грешке на том плану скупо плаћене. Типичан пример је немогућност савезника у првим годинама Другог светског рата да на одговарајући начин парирају модерној доктрини „блицкрига“, коју је примењивала фашистичка Немачка.

Ратна доктрина не сме да буде догма, већ мора својом универзалношћу и флексибилношћу да омогући предвиђање развоја догађаја, лакше и безболније прихватање новина и њихову бржу имплементацију у практична решења која би допринела да се постигну циљеви рата. Пример за то је Први светски рат, „када сходно променама у технолошкој страни рата (увођење тенка, авиона и носача авиона) нису дефинисане адекватне ратне доктрине, тако да су се масовне армије зараћених страна четири године масакрирале оружјем двадесетог века, док су генерали примењивали доктрине деветнаестог века“.³⁹ У Другом светском рату смањен је раскорак између развоја технологије и доктрине и дефинисане су углавном адекватне ратне доктрине. Од тада се непрекидно прате и усаглашавају доктрине с достигнућима у технолошком развоју. Од завршетка Другог светског рата ратне доктрине, нарочито великих сила, еволуирале су сходно насталим променама у технолошкој и друштвеној страни рата.

У грађанском, етничком и верском рату на тлу СФРЈ зараћене стране нису могле да примене доктрину општенородног одбрамбеног

³⁷ *Расправа о ратној вештини*, ВИНЦ, Београд, 1991, стр. 17.

³⁸ Х. Лидл, *исто*, стр. 26.

³⁹ R. N. Clayton, *Технолошка будућност рата*, Информативни билтен превода, 10/1990, стр. 939.

рата јер се у њој полазило првенствено од опције спољне агресије на СФРЈ као државу. Употребом војске (ЈНА), према ставовима такве доктрине, нису могли да се постигну резултати у очувању територијалног интегритета и суверенитета државе. Сецесијом неких република од СФРЈ распао се систем ОНО и ДСЗ, па су се изменили услови и престали разлози за постојање њене ратне доктрине, а настала је потреба да СР Југославија дефинише свој поглед на одбрану и своју ратну доктрину, односно одбрамбену или доктрину безбедности, с обзиром на научни и техничко-технолошки развој, актуелно окружење у којем се налази, војничку традицију српске и црногорске војске, искуства из ослободилачких ратова, догађаја из даље и ближе прошлости и садашњости, као и на будућност.

Рат на тлу СФРЈ показао је, између осталог, и многе недостатке, погрешна решења и право лице те државе. Војвода Живојин Мишић је написао да: „Рат развија, невероватно брзо, све моралне, материјалне и друштвене особине људи и народа, он развија племените страсти и осећања... Али у исто време, скида и лажну маску људске и државне величине, њихову слабост и поквареност, и износи их у свој наготи њиховој.“⁴⁰ Тако су се након распада СФРЈ показале добра и, пре свега, лоша решења не само у конституцији државе већ и у систему одбране, дефиницији ратне и војне доктрине. Истовремено, на основу тога шта није било добро, указала се историјска прилика да то исправимо и не дозволимо да се грешке понављају.

У актуелним условима неопходно је дефинисање ратне доктрине СР Југославије. При томе, треба се окренути својим конкретним условима и могућностима, својој памети, својим традицијама, својим националним и државним интересима и циљевима, уз истовремено уважавање окружења у којем се налазимо и света у којем живимо, као и свих њихових утицаја. На том послу морају се ангажовати најумнији људи и највише цивилне и војне научне установе, а првенствено официри с војничким и ратним искуством и способностима да их уграде у теорију и доктринарне ставове. На основу наведеног, може се закључити да је значај ратне доктрине за сваку државу вишеструк, што се мора узимати у обзир приликом рада на припремама, истраживању, конципирању, дефинисању и верификацији ставова који чине садржаје доктрине. Правилно дефинисана, према условима, могућностима и потребама државе, ратна доктрина:

- са политичког аспекта позитивно утиче на унутрашњу и укупну стабилност државе и њену позицију у свету;

- са економског аспекта, позитивно утиче на економско стање државе, јер обезбеђује и омогућује рационално усмеравање потрошње за потребе одбране земље, оптимално димензионирање војних и других одбрамбених потенцијала, ефикасно ангажовање материјалних ресурса

⁴⁰ Живојин Мишић, *Стратегија, исто*, стр. 3.

и рационално трошење буџетских средстава, што све значајно утиче на укупну стабилност државе;

– са *одбрамбено-безбедносног аспекта*, позитивно утиче на укупну међународну позицију државе и штити је од различитих облика угрожавања, јер омогућује и обезбеђује одговарајуће организовање државе за одбрану у свим сферама живота и рада, чиме значајно подстиче и функцију одвраћања. Истовремено, обезбеђује одговарајуће свестране припреме државе за мере, активности и поступке важне за садржаје рата, а у функцији остваривања стабилне безбедносне позиције државе у свету и остварења ратних циљева, уколико до рата дође;

– са *војног аспекта*, омогућује примерено материјалним, демографским и природним условима и окружењу, димензионирање војске, њену савремену организацију, обуку, опремање и припреме за борбена дејства, као и њену стабилност. Истовремено, омогућује и дефинисање одговарајуће војне доктрине, као и потпуне и правовремене припреме војске за обављање задатака у свим условима и ситуацијама, чиме се спречава изненађење и обезбеђују услови да се држава организује за одбрану;

– са *нормативно-правног аспекта*, омогућује да се нормативна акта, закони, прописи и доктринарна правила у вези с организовањем и припремама државе за рат дефинишу на прави начин, тако да обезбеде високу ефикасност и функционисање читавог система и у миру и у рату;

– са *војнотеоријског аспекта*, омогућује да се, применом одговарајућег методолошког поступка, теоријских знања и анализе искустава из праксе, правовремено и реално спознају чиниоци промена у њеном бићу и предузму мере за измене и допуне основних ставова и решења, односно да се предупредe могући застоји и изненађења. То, истовремено, омогућује да се израде одговарајуће доктрине или доктринарна документа за све остале аспекте или димензије рата. Осим тога, војна теорија мора непрекидно да прати и анализира утицај одређених чинилаца на ратну доктрину и да предлаже иновације, чији недостатак увек треба да привуче пажњу војних теоретичара и стратега;

– са *морално-психолошког аспекта* омогућује да се код народа и војске, као и код државног и војног руководства, учврсти поверење у адекватност и ефикасност таквих решења и самопоуздање да се она могу успешно применити у пракси. Све то позитивно утиче на морал народа и војске и јача отпорност на непријатељску психолошко-пропагандну делатност;

– са *медијско-информационог аспекта*, омогућује да се њени основни ставови саопште јавности преко средстава јавног информисања и комуницирања, што утиче на моралну снагу народа. Истовремено, омогућује да се изради адекватна и савремена доктрина или доктринарни ставови о медијском деловању, а у функцији остварења циљева одбране државе у рату, као и да се планирају превентивне и актуелне мере и активности.

Рат је реална и актуелна друштвено-историјска и војнотехнолошка појава. У савремено доба постао је свеобухватан и тоталан, а испољава се у готово свим димензијама друштвеног живота, односа и стваралаштва и политичкој, економској, војној, дипломатској, психолошко-пропагандној, медијско-информационој, културној, верској, и другим. Ратови или други облици примене силе и притисака постоје свакодневно, веома често и без ваљаних разлога, само да би апологете политике силе оствариле своје интересе. Због свега тога, од животне је важности за сваку државу, за њену политичку и економску стабилност, материјални, биолошки, духовни и општецивилизацијски опстанак, да има одговарајућу савремену ратну доктрину (доктрина одбране или доктрина безбедности), која садржи системски сређене и научно верификоване ставове, начела и решења у вези са свим значајним димензијама припремања и организовања снага за ангажовање у рату.

Ратну доктрину, као друштвено-историјску и војнотехнолошку појаву, условљавају бројни чиниоци различитог порекла, значаја, степена, обима и интензитета утицаја. Поред општих услова за настанак одређених појава у сфери војне теорије и војне праксе, а тиме и општих чинилаца који конституишу такве појаве, на ратну доктрину делују и само њој иманентни чиниоци. У најопштијем смислу, могу се поделити на објективне и субјективне чиниоце, а односе се на општи научни и техничко-технолошки развој и његову примену у војсци, развијеност војне науке, геостратегијски и војно-политички положај државе, њене материјалне и демографске потенцијале, као и на способност субјеката у држави и креатора ратне доктрине да све то уграде и примене како би створили савремену ратну доктрину.

Како ратна доктрина обухвата рат у целини (у тоталитету), а рат обухвата бројне садржаје из различитих области и изазива мноштво проблема у вези с тим, који се решавају на различите начине, различитим методама и средствима, да би све то било у функцији остваривања јединственог циља државе као зарађене стране у рату неминовно је да се ратна доктрина разрађује кроз сегменте у којима су третиране поједине његове димензије. Тај се проблем може решити израдом посебних доктрина за сваку област, односно димензију рата, или израдом доктринарних докумената или само концепирањем доктринарних ставова. Какво ће се решење применити зависи од државне политике одбране, изграђености и ауторитета науке, који треба да понуде право решење аргументовано и без предрасуда идеолошке или друге природе.

На изради ратне доктрине морају се ангажовати најумнији људи и све научне војне и цивилне институције државе, јер од њеног квалитета директно зависи дугорочно остваривање виталних државних и националних интереса, живот и просперитет многих генерација. Како ће се званично звати тај документ – ратна доктрина, одбрамбена доктрина или доктрина безбедности СР Југославије мање је важно од тога да тај документ буде ваљан, савремен и отворен за нова искуства и решења.